

*М.А. ХВЕСИК, доктор економічних наук, професор,
академік НААН, директор*

*О.В. САКАЛЬ, кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник, докторант*

*Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого
розвитку Національної академії наук України»*

Механізми збереження агробіорізноманіття

Постановка проблеми. Україна характеризується потужним ресурсним потенціалом для ведення сільського і лісового господарства, земельні ресурси та генетичне різноманіття є базовими складовими національного багатства. Як відзначено у П'ятому національному звіті України про виконання положень Конвенції про біорізноманіття [12, с. 3], займаючи менше 6 % площі Європи, Україна володіє 35 % її біорізноманіття.

Ресурси біорізноманіття вважають стратегічною цінністю для соціально-економічного розвитку країн, що потребує не тільки збереження і сталого використання біорізноманіття, але й спільного використання вигід на справедливій та рівній основі [3, 7]. Стале використання означає використання компонентів біорізноманіття таким чином і такими темпами, які не приводять у довгостроковій перспективі до його вичерпання, тим самим зберігаючи властивість біорізноманіття задовольнити потреби теперішнього й майбутнього поколінь [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність, основні типи, компоненти, принципи та інші екологічні аспекти функціонування і внеску екосистем й агроекосистем визначено у ряді праць [10, 15]. Роль агробіорізноманіття в сучасному сільському господарстві та його потенціал для майбутнього з урахуванням фундаментальних соціально-економічних трансформацій, глобальна динаміка природних процесів в Україні вивчалися групою вітчизняних дослідників

у рамках проекту ЮНЕП-ГЕФ «Індикатори біорізноманіття для національних потреб» (UNEP-GEF BINU) [1, 2]. Засади формування ефективного організаційно-економічного механізму збереження біорізноманіття висвітлено у працях А. Я. Якимчук, зокрема [17]. Передумови й складові моделі сталого розвитку з урахуванням природно-ресурсних обмежень та загострення екологічних і соціальних суперечностей викладено у фундаментальних працях [8, 9]. Враховуючи наукову цінність досліджень, проведених вітчизняними й зарубіжними вченими, системні дослідження теоретико-методологічних засад використання та збереження біорізноманіття як фактора сталого розвитку й основи ефективного землекористування залишаються недостатньо розробленими.

Мета статті – систематизація і поглиблення теоретико-методологічних засад використання та збереження біорізноманіття як фактора сталого розвитку й основи ефективного землекористування, зокрема у сільському господарстві.

Виклад основних результатів дослідження. Біологічне різноманіття (біорізноманіття) – різноманітність живих організмів з усіх джерел, включаючи, серед іншого, наземні, морські та інші водні екосистеми й екологічні комплекси, частиною яких вони є; це поняття включає в себе різноманітність у рамках виду, між видами і різноманіття екосистем [7]. Воно є базисом усього спектра екосистемних послуг, що визначають та впливають на параметри складових добробуту суспільства. Саме біорізноманіття – як

видове, так і внутрішньовидове й внутрішньопопуляційне – вважають основою ефективності та стійкості екосистемних функцій, оскільки за будь-яких порушень структури і біорізноманіття слід очікувати деградацію екосистемних послуг [16, с. 14].

Сільськогосподарське біорізноманіття, або агробіорізноманіття, – широке поняття, яке включає всі компоненти біорізноманіття, пов'язані з продовольством та сільським господарством, а також сільськогосподарські екосистеми (агроекосистеми) [18]: різноманітність і мінливість тварин, рослин та мікроорганізмів на генетичному, видовому й екосистемному рівнях, які необхідні для підтримки найважливіших функцій агроекосистем, їх структури, а також процесів.

Належне використання біорізноманіття для виробництва продовольства та ведення сільського господарства, включаючи широке коло різновидів, сортів культурних рослин, порід тварин, а також диких, невикористовуваних і малопоширених видів, у програмах щодо поліпшення якості харчування та розвитку сільського господарства Продовольчою і сільськогосподарською організацією ООН (ФАО) визначено одним із основних інструментів розв'язання глобальної проблеми продовольчої безпеки [3]. Важливо відзначити, що агроекосистема – це, насамперед, соціальна система, яка відображає спосіб виробництва й характер організації суспільства; така екологічна система має виражену соціоекономічну регуляцію, чим вона відмінна від агроценозу [15]. Агроекосистеми організовуються та управляються таким чином, щоб спрямувати найбільше енергії на виробництво продовольства шляхом [10, с. 97–98]: 1) використання додаткової енергії для підтримки системи; 2) селекцією рослин і тварин із метою виробництва оптимальної продукції у спеціалізованому середовищі з енергетичними дотаціями.

Конференцією сторін Конвенції про біологічне різноманіття визнано «особливу природу сільськогосподарського біорізноманіття, його характерні риси та проблеми, що вимагають конкретних рішень» [18], що обумовлено низкою його характерних особливостей:

сільськогосподарське біорізноманіття має виключно важливе значення для задоволення основних потреб людини у продуктах харчування і забезпеченні сталих джерел засобів для існування;

на формування й еволюцію сільськогосподарського біорізноманіття впливали і впливають діяльність людини та методи ведення сільського господарства. Ключову роль у збереженні й регулюванні сільськогосподарського біорізноманіття відіграють фермери, відтак місцеві та традиційні знання і культура є інструментами регулювання сільськогосподарського біорізноманіття;

у зв'язку зі значним рівнем антропогенного регулювання сільськогосподарського біорізноманіття його збереження у виробничих системах тісно пов'язано зі сталим використанням;

на нинішній час охорона більшої частини біорізноманіття забезпечується *ex situ*;

у випадку сільськогосподарських рослин та домашніх тварин внутрішньовидова різноманітність має таке ж важливе значення, як і міжвидова, причому за рахунок сільського господарства остання була значно розширена;

багато фермерських господарств орієнтовані на інтродуковані види сільськогосподарських рослин, що створює високий ступінь взаємозалежності між країнами щодо генетичних ресурсів, необхідних для виробництва продовольства й ведення сільського господарства;

взаємодія між елементами навколишнього середовища, генетичними ресурсами і методами управління, яке має місце *in situ* в рамках агроекосистем, у багатьох випадках сприяє збереженню динамічного характеру біорізноманіття сільського господарства.

Нормативно-правова база щодо використання та охорони біорізноманіття й агробіорізноманіття охоплює, зокрема, Конвенцію про охорону біологічного різноманіття, Міжнародний договір про генетичні ресурси рослин для продовольства і сільського господарства, Нагойський протокол про доступ до генетичних ресурсів та справедливий і рівноправний розподіл вигід від їхнього використання, Цілі Айти 2011–2020 років, Рамкову конвенцію ООН про зміну клімату.

Глобальними суб'єктами політики регулювання використання й охорони біорізноманіття та агробіорізноманіття також є, зокрема, ФАО, Комісія з генетичних ресурсів для виробництва продовольства і сільського господарства, Світова організація торгівлі (СОТ) та ін., які пов'язані з біорізноманіттям, продовольством, сільським господарством, зміною клімату й регулювальними механізмами.

Нині намітилися такі тенденції у природокористуванні, пов'язані з біорізноманіттям, що прямо чи опосередковано впливають на ефективність землекористування.

Загальна кількість видів скорочується, а їхнє середовище існування стає все одноріднішим. Зникнення загрожує від 10 до 30 % видів ссавців, птахів і земноводних. Найбільше число видів, що знаходяться під загрозою зникнення, існують у прісноводних екосистемах. Крім того, у глобальному масштабі популяції більшості видів стають фрагментованими, а їхня кількість та ареали скорочуються. Генетична різноманітність також знизилася, особливо щодо культивованих видів. Поширення інвазійних, чужорідних видів і організмів зростає в результаті їх цілеспрямованого запровадження або випадкової інтродукції, спричиненої туризмом та торгівлею. Інвазійні види в цілому ставлять під загрозу існування корінних видів і функціонування багатьох екосистемних послуг [21, с. 13]. У багатьох регіонах світу відзначається позитивна тенденція до зростання площі лісів згідно з даними [19], але біорізноманіття лісів і надалі знаходиться під серйозною загрозою [5, с. 65]. Зміна клімату може стати визначальним фактором втрати біорізноманіття та змін у складі екосистемних послуг на глобальному рівні [21, с. 11]. Штучне зниження видової різноманітності призводить до деградації екосистемних функцій, що принципово важливо для формування політики у сфері природокористування у частині збереження кліматорегулювальних функцій екосистем.

Як у світі, так і в Україні стан біорізноманіття незадовільний, що спричинено комплексом регіональних чинників антропогенного й природного характеру, які поглиблюють негативні процеси трансформації

природних комплексів [12, с. 6, 10–11; 13]: фрагментацією ландшафтів; наслідками забруднення, зумовленого промисловою і сільськогосподарською виробничою діяльністю й функціонуванням житлово-комунального сектору економіки; осушенням, обводненням; будівництвом та експлуатацією каналів, кар'єрів, водосховищ; надмірною вирубкою лісів і виловом риби тощо; необґрунтованим застосуванням нових технологій, що спричинило утворення значного обсягу токсичних та радіоактивних матеріалів, джерел випромінювання; інтродукцією видів рослин і тварин з інших природних регіонів; непродуманим будівництвом; невпорядкованою військовою діяльністю; несистемним розвитком транспортної інфраструктури тощо. Серед негативних тенденцій природокористування у сільськогосподарському виробництві, що позначаються на біорізноманітті, в Україні насамперед відзначають заміну автохтонного культурного генетичного різноманіття внаслідок зростаючого імпорту свійських порід тварин і сортів рослин, а також зменшення кількості видів, споріднених культурним рослинам, спричинених приватизацією й освоєнням все більших територій, раніше зайнятих дикими ценозами, особливо вздовж берегів річок та на узбережжях морів [12, с. 3].

До Червоної книги України (третє видання, 2009 р.) включено 541 вид тваринного (з них безхребетні – 298, риби – 69, земноводні – 8, плазуни – 11, птахи – 87, ссавці – 68) і 826 видів рослинного світу (зокрема, судинні рослини – 611, водорості – 60, мохоподібні – 46, лишайники – 52, гриби – 57), які вимагають посиленої охорони [4; 12]. У першому офіційному виданні Зеленої книги України (2009 р.) подано інформацію про 800 асоціацій рослинності України, серед яких є рідкісні (347), такі, що перебувають під загрозою зникнення (354) й типові (99). До бази даних Державного кадастру рослинного світу України занесено 4944 види судинних рослин, 945 – мохоподібних, 850 – водоростей, 251 – лишайників, 5918 видів грибів і 172 рідкісні рослинні угруповання. Наповнення бази даних Державного кадастру тваринного світу ведеться по видах, які потребують охорони (Червона книга Украї-

ни, міжнародні «червоні» списки, списки природоохоронних конвенцій), мисливські види (моніторинг кількості, розселення та добування проводився для 35 видів мисливських тварин, включаючи 7 видів птахів), чужорідні інвазійні види тварин [12].

Конвенцією про охорону біологічного різноманіття 1992 року, яку Україна ратифікувала Законом від 29.11.1994 року № 257/94-ВР, на глобальному рівні світовою спільнотою відзначено роль біологічного різноманіття для добробуту суспільства і заходи, які сторони Конвенції покликані вжити для збереження й сталого використання біорізноманіття (ст. 8) [7], зокрема щодо системи природоохоронних територій для збереження біорізноманіття. Тут під природоохоронними територіями (protected areas) розуміють географічно позначену територію, яка виділяється, регулюється і використовується для досягнення конкретних природоохоронних цілей [7]. Конвенція про охорону біологічного різноманіття на сьогодні у глобальному масштабі втілюється заходами Стратегічного плану у сфері збереження й сталого використання біорізноманіття на 2011–2020 роки, для яких визначено конкретні терміни та критерії виконання, включаючи завдання Цілей Аїті щодо біорізноманіття, які були узгоджені на десятій Конференції Сторін Конвенції в Нагої у 2010 році. Цілі Аїті – це п'ять стратегічних цілей, досягнення яких визначається (вимірюється) 20 конкретними завданнями [22]. З ефективністю управління прямо пов'язане цільове завдання 11 стратегічної цілі С «Поліпшення стану біорізноманіття шляхом охорони екосистем, видів і генетичної різноманітності», яке відзначає роль ефективного й справедливого управління природоохоронними територіями, існування екологічно репрезентативних і добре пов'язаних між собою систем таких територій, застосування інших природоохоронних заходів на територіальній основі, що мають особливо важливе значення для збереження біорізноманіття та забезпечення екосистемних послуг, із включенням їх у більш широкі ландшафти суші й морські ландшафти.

Слід відзначити, що в базі даних Конвенції про охорону біологічного різноманіття

(<https://www.cbd.int/nbsap/targets/default.shtml>), яка формується на основі національних стратегій і планів щодо збереження біорізноманіття, що подаються сторонами до секретаріату Конвенції, національних доповідей або окремих матеріалів, та містить перелік національних цільових завдань і відповідні їм цільові завдання щодо збереження й сталого використання біорізноманіття, прийнятими в Аїті, у профілі України щодо діяльності в напрямі досягнення цільових завдань Аїті вказано стратегічні цілі національної екологічної політики, визначені Основними засадами (стратегією) державної екологічної політики на період до 2020 року (2010 р.) [11], та відповідні їм стратегічні цілі Аїті. Відзначено, що Україна, після завершення імплементації природоохоронного законодавства Європейського Союзу і модернізації національної нормативно-правової бази, протягом 2016–2020 років зосередить увагу на запровадженні економічних механізмів стимулювання структурних перетворень для підтримки сталого розвитку.

Міністерством екології та природних ресурсів України при підготовці змін і доповнень до Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» на підставі, зокрема, задовільної оцінки виконання Стратегії та Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки, відзначено, що у випадку збереження обсягів фінансування більшість завдань Стратегії країна спроможна буде виконати щонайменше у 2030 році [14]. Результативність виконання цілі 5 «Припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі» зазначеної Стратегії також оцінено як задовільну – ефективність виконання цілі перевищує 30 %, але знаходиться нижче 60 % [14].

У контексті нашого дослідження важливо відзначити, що біорізноманіття та його ресурси й функції продукують значний обсяг екосистемних послуг, багато з яких є позаринковими. Відтак будь-які управлінські рішення, прийняті приватним і державним секторами, розподіл коштів щодо будь-яких аспектів суспільного добробуту спотворені, якщо

належним чином не враховують вплив антропогенної діяльності на ресурси й функції біорізноманіття та відповідні екосистемні послуги. Таке спотворення є однією з основних причин виснаження біорізноманіття. Проведення вартісної оцінки ресурсів і функцій біорізноманіття та відповідних неринкових послуг може сприяти вдосконаленню рішень на всіх рівнях [5, с. 368; 20, с. 7].

Більшість альтернативних рішень приватного і державного секторів щодо управління ресурсами та капіталовкладень у сферу природокористування визначаються співвідношенням грошових витрат і вигід. Здійснюючи вартісну оцінку ресурсів та функцій біорізноманіття, необхідно враховувати відповідні компоненти повної економічної цінності неринкових екосистемних послуг, зважаючи на те, що концепція повної економічної цінності включає цінність як прямого, так і непрямого використання, а також цінність невикористання екосистемних послуг, тому й виходить за рамки теперішньої вигоди від комерційної експлуатації ресурсів біорізноманіття [5, с. 369]. Ефективність управлінських рішень значно зростає, якщо вони враховують повну економічну цінність альтернативних варіантів і ґрунтуються на механізмах, що забезпечують інтерналізацію неекономічних аспектів природокористування.

Щодо функцій та послуг біорізноманіття на несільськогосподарських землях, то цінності таких екосистемних послуг для сільського господарства вже частково капіталізовані в іншому активі – прилеглих сільськогосподарських угіддях. Оскільки природні ресурси мають цінність тою мірою, якою вони створюють економічні вигоди їх власникам, то у випадку функцій і послуг біорізноманіття їх бенефіціарами (споживачами) є треті особи – власники сільськогосподарських угідь, які одержують вигоду від «зовнішніх постачальників» екосистемних послуг без понесення витрат.

Експерти Світового банку зазначають, що біорізноманіття як суспільний товар неналежним чином представлено у національних рахунках, де враховується тільки вартість природоохоронних територій, які, зокрема, виконують функцію збереження біорізнома-

ніття. Природоохоронні території забезпечують безліч локальних та глобальних екосистемних послуг, які значною мірою є неринкові. Як і у випадку інших екосистемних послуг, складно оцінити вартість функцій та послуг біорізноманіття у національному масштабі за даними конкретних ділянок природоохоронних територій, а також за результатами тематичних досліджень [23, с. 23].

Для визначення вартості природоохоронних територій Світовий банк використав таку методику. Дані території характеризуються низкою цінностей, які варіюються від цінностей існування до рекреаційних цінностей. Вони можуть стати вагомим джерелом доходів від туризму, що визначається готовністю платити за вигоди. Створення і належне обслуговування природоохоронних територій формує їхній актив для майбутніх поколінь, становлячи важливу частину вартості природного капіталу. Готовність платити за збереження природних територій значно варіюється, дані для застосування такого методу оцінки обмежені. Виходячи з площі природоохоронних територій суші як одного з індикаторів світового розвитку (World Development Indicators), Світовий банк прийняв вартість 1 га природоохоронних територій за величиною вартості 1 га найменш продуктивних сільськогосподарських земель у середньому, в розрізі країн, визначивши її «квазі-альтернативною вартістю» («quasi-opportunity cost»). Вартість природоохоронних територій щонайменше становить вартість альтернативного використання таких земель у сільському господарстві протягом 25-річного терміну капіталізації за 4 % ставки дисконтування. Таким чином, «квазіальтернативна вартість» визначає нижню межу вартості природоохоронних територій [5, с. 10–11; 23, с. 149–150]. Одержана за таких припущень «квазіальтернативна вартість» занижена, оскільки вона не включає вартість інших екосистемних послуг, що можуть забезпечити природоохоронні території, зокрема туризм, який переважно має набагато вищу економічну вартість, ніж сільськогосподарська альтернатива, та біорізноманіття, цінність якого не встановлена (табл.) [23, с. 23].

Вартість природоохоронних територій у деяких країнах за оцінкою Світового банку, 2005

Країна	Рівень доходу	Вартість природоохоронних територій, дол. США	Вартість природоохоронних територій, дол. США на 1 особу	Частка вартості природоохоронних територій у вартості природного капіталу країни, %
Австрія	Високий	26 937 537 417	3 272	36
Греція	Високий	5 091 124 359	458	6
Іспанія	Високий	47 530 236 260	1 095	15
Італія	Високий	126 480 499 345	2 158	29
Канада	Високий	364 744 173 531	11 293	31
Німеччина	Високий	159 594 137 102	1 935	34
Словаччина	Високий	11 797 095 114	2 190	44
Сполучене Королівство	Високий	49 105 098 409	815	13
США	Високий	1 074 514 747 765	3 625	26
Угорщина	Високий	7 466 523 227	740	12
Франція	Високий	161 047 129 481	2 646	31
Хорватія	Високий	1 975 795 576	445	8
Чеська Республіка	Високий	9 452 068 516	924	20
Білорусь	Вище середнього	5 473 268 144	560	9
Болгарія	Вище середнього	7 261 157 765	11 293	17
Латвія	Вище середнього	7 922 638 080	3 444	47
Литва	Вище середнього	3 271 094 401	958	16
Польща	Вище середнього	88 015 329 060	2 306	26
Російська Федерація	Вище середнього	340 627 228 181	2 380	8
Румунія	Вище середнього	6 424 248 199	297	3
Туреччина	Вище середнього	22 333 444 290	310	6
Грузія	Нижче середнього	1 084 856 494	242	7
Молдова	Нижче середнього	215 168 975	56	1
Україна	Нижче середнього	12 533 406 272	266	4
Усього у світі		4 606 000 000 000	752	11

Джерело: Побудовано і розраховано за даними Світового банку [23].

У цілому Світовий банк відзначає позитивну тенденцію росту площі охоронних територій суходолу й морських акваторій (рис. 1).

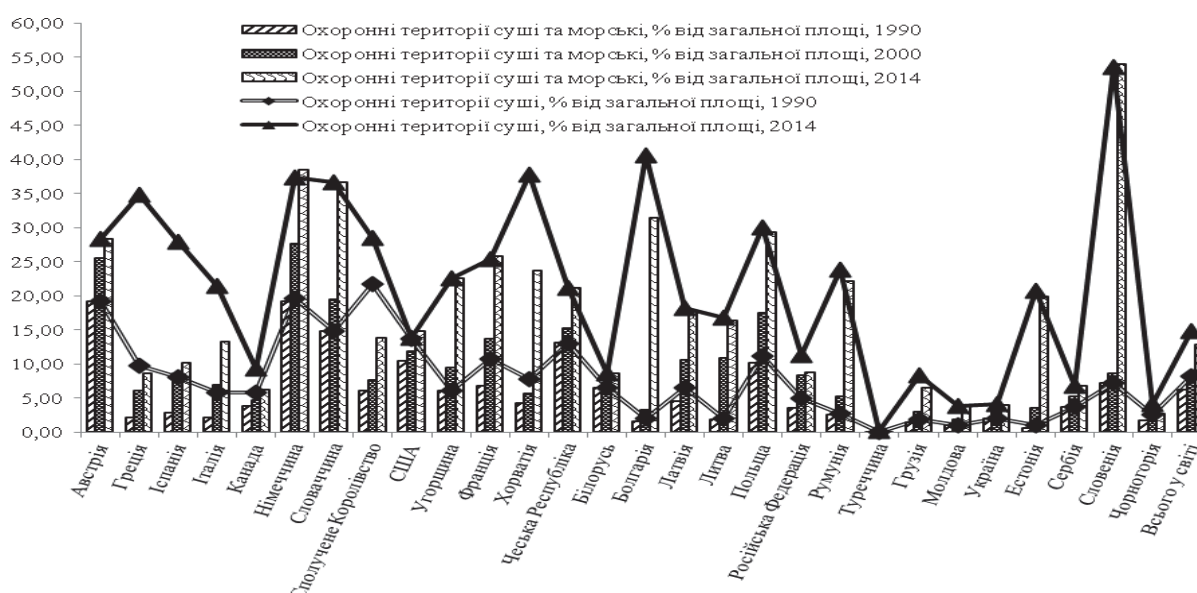

Рис. 1. Динаміка зміни частки площі територій країн під природоохоронними територіями суходолу і морськими в 1990, 2000 та 2014 рр., а також під природоохоронними територіями суходолу в 1990 і 2014 рр.

Джерело: Світовий банк [24].

Порівнюючи вартість охоронних територій України (див. табл., рис. 1) та їх внесок у вартість природного багатства країни із ситуацією в інших країнах, слід відзначити, що Україна займає 12 місце за вартістю охоронних територій, однак за вартістю таких територій на душу населення й часткою вартості охоронних територій у вартості природного капіталу країни вона займає лише 22 місце з 24 досліджуваних нами країн.

Дослідниками Державної установи «Інститут економіки природокористування та

сталого розвитку Національної академії наук України» для нашої країни встановлено значення вартості природного багатства й коефіцієнта емерджентності через сумарну вартість екосистемних ресурсів регіонів – 1 063 047,6 млн грн і 1,1963 відповідно. Встановлено, що у галузевій структурі природного багатства України екосистемні ресурси є допоміжними й становлять 16,40 % (рис. 2) [6].

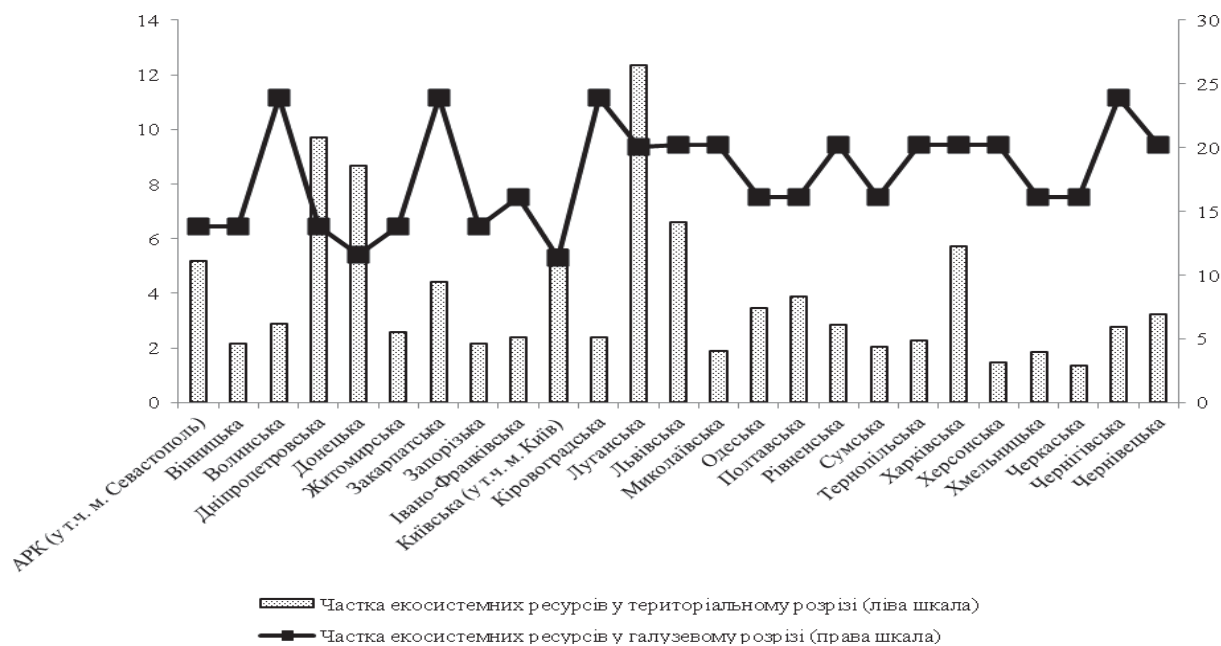

Рис. 2. Частка екосистемних ресурсів у структурі вартості природного багатства України, %

Джерело: [6, с. 211, 216].

Аналіз територіальної структури природного багатства з погляду ефективного використання конкурентних переваг територій щодо зосереджених у регіонах ключових ресурсів демонструє, що екосистемні ресурси є важливою передумовою розбудови, зокрема, Волинської, Закарпатської, Кіровоградської та Чернівецької (по 23,90 %), Луганської, Львівської, Миколаївської, Тернопільської, Харківської, Херсонської й Чернігівської областей (20,25 %) [6].

Висновки. В умовах глобальних трансформацій для забезпечення суспільного добробуту особливою є роль біорізноманіття. Ефективне збереження останнього сторонами Конвенції про біологічне різноманіття визнано обов'язком не тільки національних урядів, а також регіональних і, особливо,

місцевих органів влади, приватного сектору, місцевих громад та неурядових організацій. Агробіорізноманіття – стратегічний компонент біорізноманіття, що зумовлює специфіку регулювання природокористування в аграрній сфері й безпосередньо визначає продовольчу безпеку на національному і глобальному рівнях. Підтримка біорізноманіття має істотне значення для сталого виробництва продовольства й іншої сільськогосподарської продукції, а також вигід, що забезпечуються екосистемами. Сутність і компоненти біорізноманіття (агробіорізноманіття) зумовлюють особливі підходи у прийнятті управлінських рішень щодо землекористування, зокрема сільськогосподарського. Зазначене дає змогу акцентувати увагу на необхідності порушення проблеми

захисту біорізноманіття на місцевому рівні у процесі децентралізації влади в Україні з особливою увагою до використання та збереження агробіорізноманіття. Перспективами подальших наукових пошуків у цьому

напрямі є оцінка й обґрунтування механізмів забезпечення ефективного використання і збереження біорізноманіття, зокрема у сільському господарстві.

Список використаних джерел

1. Агробіорізноманіття України : теорія, методологія, індикатори, приклади. Кн. 1. – К. : ЗАТ «Нічлава», 2005. – 384 с.
2. Агробіорізноманіття України: теорія, методологія, індикатори, приклади. Кн. 2. – К. : ЗАТ «Нічлава», 2005. – 592 с.
3. Второй доклад «О состоянии мировых генетических ресурсов растений для производства продовольствия и ведения сельского хозяйства» / Комиссия ФАО по генетическим ресурсам для производства продовольствия и ведения сельского хозяйства. – ФАО, Рим, 2010. – 13 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fao.org/agriculture/seed/sow2/>
4. Довкілля України за 2015 рік : стат. зб. / Державна служба статистики України ; за ред. О.М. Прокопенко. – К. : Державна служба статистики України, 2016. – 242 с.
5. Доклад о работе восьмого совещания Конференции сторон Конвенции о биологическом разнообразии UNEP/CBD/COP/8/31, Куритиба, 20–31 марта 2006 года. – 446 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-08/official/cop-08-31-ru.pdf>.
6. Економічна оцінка природного багатства України : [моногр.] ; за заг. ред. акад. НАН України, д.е.н., проф. С. І. Пирожкова; акад. НААН України, д.е.н., проф. М. А. Хвесика. – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2015. – 396 с.
7. Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 05.06.1992 р., ратифіковано Законом № 257/94-ВР від 29.11.1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_030/print1361280240144740.
8. Національна парадигма сталого розвитку України ; за заг. ред. акад. НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. – К. : Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2011. – 72 с.
9. Національна парадигма сталого розвитку України ; за заг. ред. акад. НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К. : Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2016. – 72 с.
10. Одум Ю. Экология / Ю. Одум; В 2 т. Т. 1 ; пер. с англ. – М. : Мир, 1986. – 328 с.
11. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики на період до 2020 року : затверджено Законом України від 21 груд. 2010 р. № 2818-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2818-17_2
12. П'ятий національний звіт України про виконання положень Конвенції про біорізноманіття / Міністерство екології та природних ресурсів України, 2015. – 68 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.cbd.int/doc/world/ua/ua-nr-05-uk.pdf>.
13. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005–2025 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 верес. 2004 р. № 675-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/675-2004-%D1%80>.
14. Процес підготовки та громадського обговорення змін і доповнень до Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» / Проект Європейського Союзу «Додаткова підтримка Міністерства екології та природних ресурсів України у впровадженні Секторальної бюджетної підтримки» // Інформаційний бюл. – Серп. 2015 р. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.eco.ck.ua/docs/Bulletin_FINAL.pdf.
15. Сельскохозяйственные экосистемы ; пер. с англ. А. С. Каменского, Ю. А. Смирнова, Э. Е. Хавкина ; под ред. и с предисл. Л. О. Карпачевского. – М. : Агропромиздат, 1987. – 224 с.
16. Экономика экосистем и биоразнообразия: потенциал и перспективы стран Северной Евразии ; Материалы совещания «Проект ТЕЕВ – экономика экосистем и биоразнообразия : перспективы участия России и других стран ННГ» (Москва, 24 февр. 2010 г.) – М. : Изд-во Центра охраны дикой природы, 2010. – 136 с.
17. Якимчук А.Ю. Державна політика сталого збереження біорізноманіття : моногр. / А. Ю. Якимчук. – Рівне : НУВГП, 2014. – 478 с.
18. Agricultural biological diversity: review of phase I of the programme of work and adoption of a multi-year work programme / COP 5 Decision V/5, Nairobi, Kenya, 15–26 May 2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.cbd.int/decision/cop/default.shtml?id=7147>.
19. Global Forest Resources Assessment 2005 – progress towards sustainable forest management / FAO Forestry Paper No. 147 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.fao.org/docrep/008/a0400e/a0400e00.htm.
20. Hamilton K. Biodiversity and National Accounting / K. Hamilton; The World Bank, Development Research Group, Environment and Energy Team. Policy Research Working Paper 6441, 2013. – 24 p.
21. Millennium Ecosystem Assessment. Ecosystems and Human Well-being : Opportunities and Challenges for Business and Industry / World Resources Institute. – Washington, DC, 2005. – 34 p.

22. Strategic Plan for Biodiversity 2011–2020 and the Aichi Targets «Living in Harmony with Nature» / Secretariat of the Convention on Biological Diversity, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.cbd.int/doc/strategic-plan/2011-2020/Aichi-Targets-EN.pdf>.

23. The changing wealth of nations : measuring sustainable development in the new millennium / The World Bank. – Washington DC: The World Bank, 2011. – 224 p.

24. World Development Indicators 2015 / World Bank. – Washington, DC: World Bank, 2015. – 171 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://data.worldbank.org/sites/default/files/wdi-2015-frontmatter.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 01.02.2017 р.

Фахове рецензування: 06.02.2017 р.

*

УДК 631.15:338.33

*І.В. КОШКАЛДА, доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри управління земельними ресурсами та кадастру
О.М. ТРЕГУБ, кандидат економічних наук, викладач
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва*

Концептуальні засади гармонізації галузевої структури сільськогосподарських підприємств

Постановка проблеми. Впродовж останніх років в агропромисловому комплексі України виникають протиріччя між необхідністю забезпечення населення якісним продовольством, збереженням екологічної рівноваги та одержанням сільськогосподарськими товаровиробниками прибутку від виробництва продукції рослинництва й тваринництва. Вочевидь поглиблення цих протиріч ставить під загрозу ефективність функціонування та розвитку як агропромислового комплексу в цілому, так і окремих сільськогосподарських підприємств зокрема.

Проблема гармонізації галузевої структури сільськогосподарських підприємств має надзвичайно складний характер та потребує пошуку нестандартних рішень. Пошук збалансованого співвідношення між економічною, соціальною й екологічною складовими є важливим завданням сьогодення. Проте, з іншого боку, ці компоненти є протилежними векторами розвитку єдиної соціоєкосистеми. За таких умов перед наукою постає проблема комплексного вивчення не тільки сутності цих складових, а також їх взаємодії з метою узгодження та оптимізації спільного

розвитку, тобто досягнення «єдності протилежностей», гармонії між частинами одного цілого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку теоретико-методологічних основ із питань гармонізації в економіці, наукового обґрунтування підходів та методів гармонізації зробили провідні вітчизняні вчені: В.Ф. Бастія [1], І. Дежкіна [3], О. Іванус [4], Г. Клейнер [6], А. Муратов [9; 10], А. Сиротовський, О. Булгаков [13], О. Шаріпова [14] й зарубіжні – К. Каруг [15], J. Nakagawa [16], I. Virgin [17] та ін. Стосовно галузевої структури сільськогосподарських підприємств, то у цьому напрямі вчені приділяють значну увагу вирішенню питань раціоналізації, оптимізації й організації галузевої структури, проте дослідження, присвячені формуванню алгоритму, принципів і методів гармонізації галузевої структури сільськогосподарських підприємств, наразі відсутні.

Мета статті – на основі існуючих наукових розробок сформулювати концептуальні підходи до гармонізації галузевої структури сільськогосподарських підприємств шляхом визначення об'єкта, принципів, алгоритму й підходів гармонізації.

© І.В. Кошкालда, О.М. Трегуб, 2017